
VOJENSKO-HISTORICKÁ ČÁST

BITVA O KAVKAZ

(1942—1943)

Bitva o Kavkaz se rozpoutala v červenci roku 1942 a trvala do října 1943. Naše vlast prožívala těžké dny. Zvláště těžká byla situace na frontách Veliké vlastenecké války v září a říjnu 1942. Když soudruh Stalin ve své řeči k 26. výročí Velké říjnové socialistické revoluce charakterisoval toto období, řekl: „V říjnu 1942 se nebezpečí pro naši vlast ještě zvětšilo. Nepřítel tehdy stál asi 120 km před Moskvou, probil se do Stalingradu a vystoupil na předhoří Kavkazu“.

První období bitvy o Kavkaz probíhalo za velmi těžké naší situace. Vládnoucí imperialistické kruhy Spojených států amerických a Anglie ve své snaze vyčerpat a oslabit Sovětský svaz sabotovaly různými způsoby vytvoření druhé fronty v létě roku 1942. Zrádčovská politika vlád Spojených států amerických a Anglie umožnila německému fašistickému velení vrhnout na sovětsko-německou frontu všechny volné zálohy a vytvořit tak velkou číselnou převahu sil. To velmi zhoršilo naši situaci na jihozápadě. Iniciativa přešla dočasně do rukou nepřítele. Sovětské ozbrojené síly byly v létě 1942 opět přinuceny přejít do aktivní obrany.

Ve svém plánu pro tažení na rok 1942 si hitlerovské velení znovu vytkló za cíl: zmocnit se hlavního města naší vlasti — Moskvy — a tak dosáhnout vítězství nad Sovětským svazem. Fašisté však již nemohli vést útok na celé frontě, jako tomu bylo na začátku války; jejich síly byly v značné míře vyčerpány a zničeny Sovětskou armádou, zvláště v bojích u Moskvy, na řece Tichvinu a v prostoru Rostova. Proto rozvinulo německé fašistické velení svoje hlavní síly na čáře Orel—Lozovaja za tím účelem, aby byl zasazen úder naším vojskům na jižním úseku fronty. Při tom hlavní úder vedla německá fašistická vojska ve směru na Stalingrad. Tímto úderem zamýšleli Němci provést hluboký obchvat Moskvy od jihu a jihozápadu a zmocnit se našeho hlavního města. Pomocný úder vedli hitlerovci na Kavkaz. Cílem postupu Němců na Kavkaz bylo odtáhnout naše hlavní zálohy na jih, oslabit tak moskevskou frontu a tím umožnit dosažení úspěchu při útoku na Moskvu. Ovládnutí naftových pramenů bylo jen vedlejším cílem.

20. května 1942 se německá fašistická vojska zmocnila města Kerče (ve východní části Krymu) a v druhé polovině června prolomila obranu jihozápadního frontu, útočila směrem východním a jihovýchodním na Stalingrad a Rostov. Nad Kavkazem visela skutečná hrozba vpádu německých fašistických okupantů jak od severu, tak i od západu (náčrt 1).

Sovětská vláda a bolševická strana v čele se soudruhem Stalinem mobilisují pracující a všechny síly a prostředky k tomu, aby zmařily plány nepřítele a způsobily jeho porážku.

Bitva o Kavkaz probíhala v přímé spojitosti s bitvou o Stalingrad, a proto měla velký význam pro zmaření fašistických plánů letního útoku roku 1942 a při porážce hlavního útočného uskupení u Stalingradu.

V této bitvě jsme získali první opravdové zkušenosti v bojové činnosti vojsk v horách jak v obraně, tak i v útoku, kterých naše vojska

široce využila v Karpatech, při překonávání pohoří Velký Chingan v Mandžusku a v jiných horských oblastech.

Podle času a způsobu bojové činnosti se bitva o Kavkaz rozděluje na dvě velká období:

První období: obranné boje Sovětské armády a likvidace německého útoku na Kavkaz (červenec až 18. listopad 1942).

Druhé období: útok zakavkazského a severokavkazského frontu (19. listopad 1942 až říjen 1943).

V této práci je popsán vývoj bojů sovětských vojsk v bitvě o Kavkaz od července 1942 do května roku 1943 s cílem poukázat na hrdinský zápas Sovětské armády a pracujících Kavkazu proti německým fašistickým vetřelcům, upozornit na základní charakteristické rysy organizace a vedení bojových akcí v horských podmínkách podle zkušeností získaných v bitvě o Kavkaz, osvětlit úlohu bolševické strany a soudruha Stalina při organizaci a provedení porážky německých fašistických vojsk.

Vojensko-politický význam Kavkazu

Kavkaz má pro naši vlast ohromný význam. Již v listopadu 1920 řekl soudruh Stalin v rozhovoru s dopisovatelem časopisu „Pravda“: „Velký význam Kavkazu pro revoluci není jen v tom, že je pramenem surovin, paliva a proviantu, ale i pro jeho polohu mezi Evropou a Asií, mezi Ruskem a Tureckem a pro důležité strategické cesty (Batumi, Baku; Batumi, Tauriz; Batumi, Tauriz, Erzerum)“. Za léta sovětské vlády se Kavkaz přeměnil v kvetoucí kraj. Do zahájení války dodával Kavkaz naší vlasti značné množství nafty. Kromě toho jsou na Kavkaze velká ložiska nerostů, jako na př. manganu, kamenného uhlí, měděné rudy, zinku a p. Severní Kavkaz (Kubaň) je jedna z nejdůležitějších obilnářských oblastí Sovětského svazu.

Kavkaz obývá více než 26 národností. V Zakavkazsku jsou tři sovětské socialistické republiky: Gruzie, Azerbajdžan a Armenie.

Mořské přístavy na Černém moři — Novorossijsk, Gelendžik, Tuapse, Poti a Batumi — jsou důležitými námořními základnami, které mají velký ekonomický a vojenský význam. Jejich úloha zvláště vzrostla v době Veliké vlastenecké války po dočasné ztrátě oděského a sevastopolského přístavu.

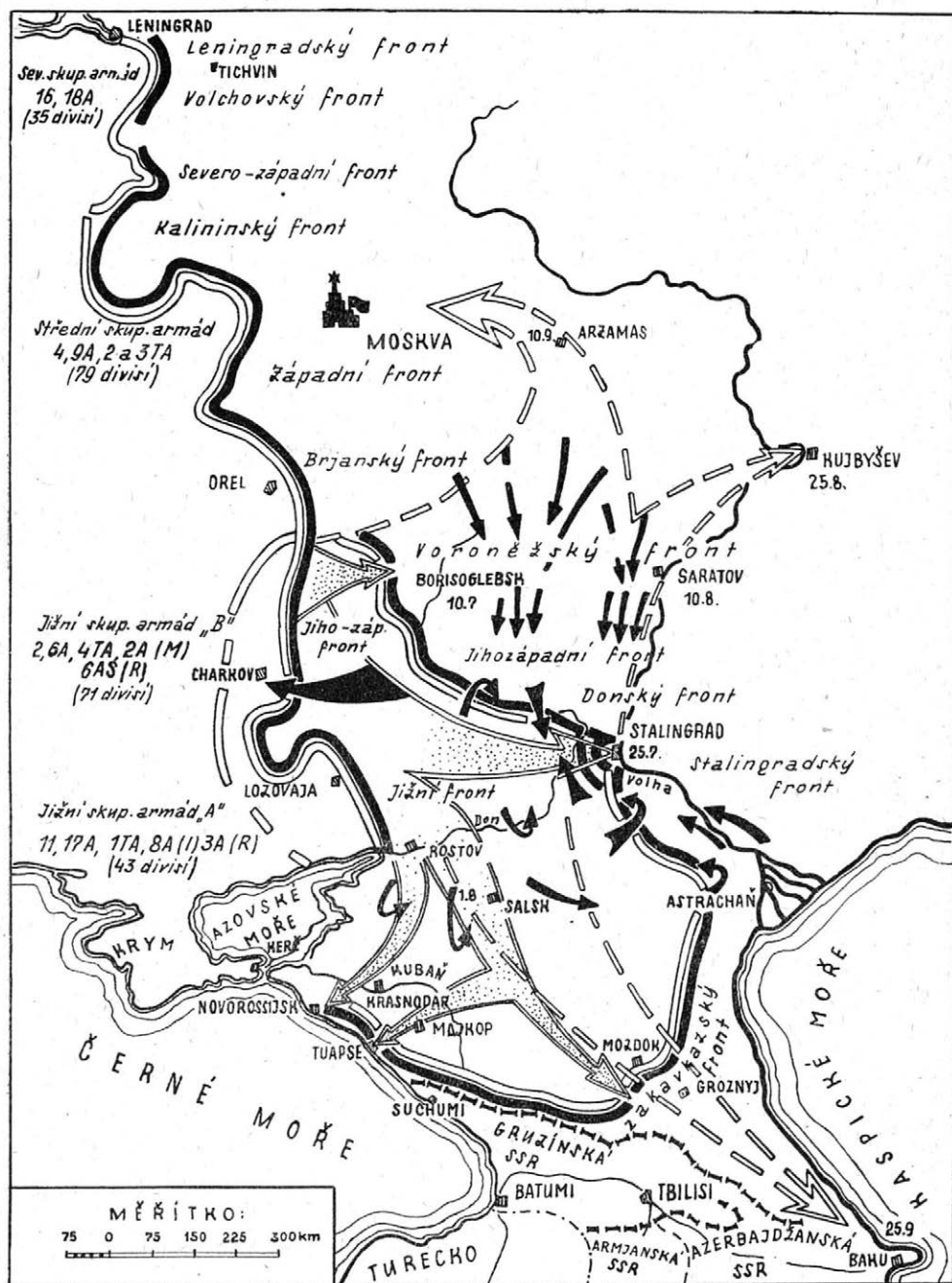
Kavkazem vedou důležité strategické cesty z Evropy na Blízký Východ, do severní Afriky a Indie.

Proto hitlerovské vedení útočíc v roce 1942 na Kavkaz počítalo, že tam sovětské velení přesune značné síly z ostatních úseků fronty, hlavně od Moskvu.

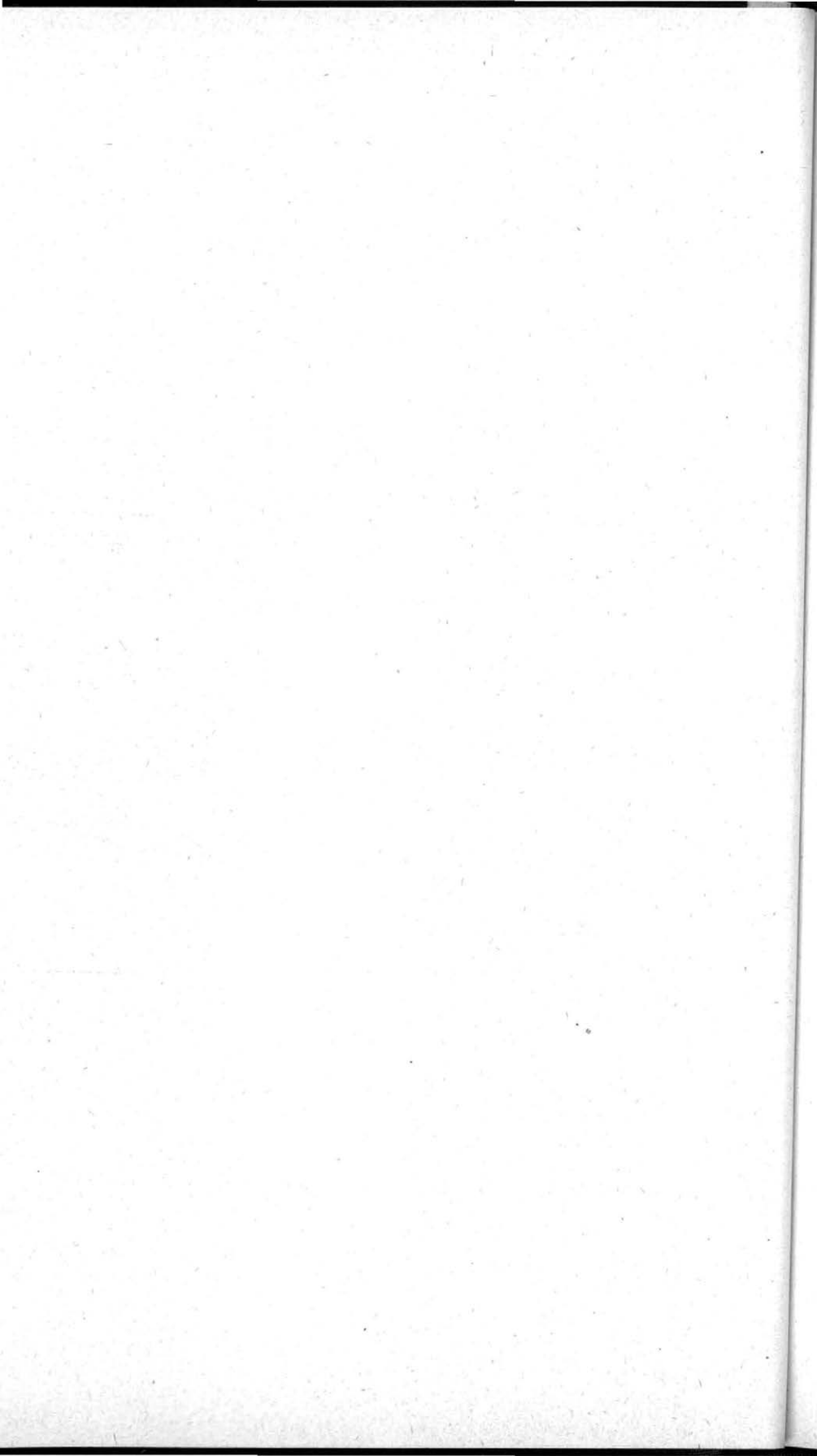
Opatření sovětského velení na organizaci obrany Kavkazu

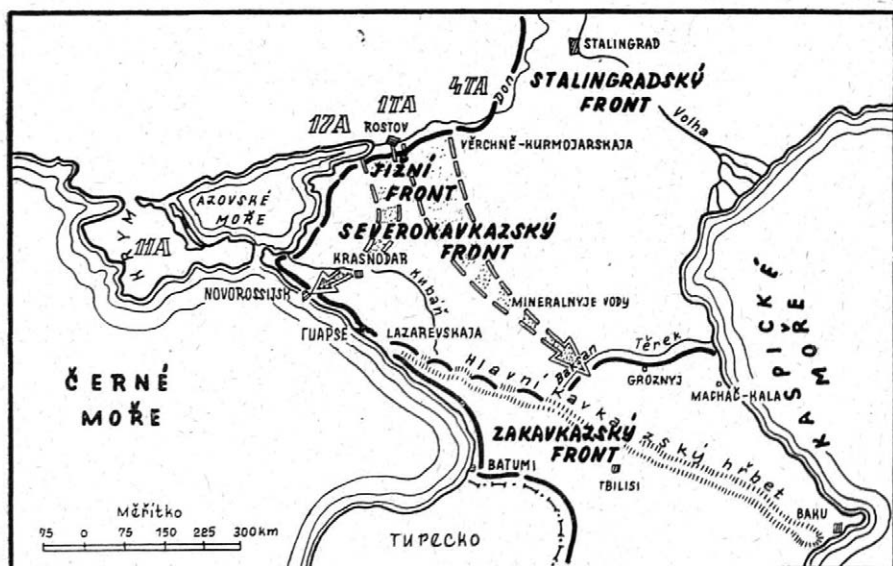
Zámyslem sovětského velení při obraně Kavkazu bylo: hlavní úsilí Sovětské armády soustředit na obranu Stalingradu. Omezenými silami, které vedly boje na Kavkaze, úpornou obranou, prováděním protiútoků a protiúderů vyčerpat a oslabit nepřátelské síly a nedopustit jejich pronikání na Kavkaz. V dalším průběhu po soustředění sil přejít do útoku a způsobit fašistickým vetřelcům rozhodující porážku.

Hlavní velitelství Sovětské armády, které počítalo s možností nepřátelského útoku na jihu zorganizovalo již 19. května 1942 severokavkazský front. Tento front měl ve spolupráci s azovskou vojenskou flotilou organisovat obranu na čáře řeky Donu od Věrně—Kurmojarskaja na pobřeží Azovského a Černého moře po Tuapse. Vojska frontu měla za

Náčrt 1. Ztroskotání německých plánů na obchvat Moskvy od východu a na dobytí Kavkazu

Náčrt 2. Situace na Kavkaze ke konci července roku 1942

úkol chránit severní Kavkaz před vpádem nepřítele od severu a západu.

Zároveň dostal zakavkazský front úlohu vybudovat obranu na řece Těrek a Baksan, na hlavním kavkazském hřbetě po Tuapse a zajišťovat turecko-sovětské a iránsko-sovětské státní hranice.

Tímto způsobem se na kavkazské frontě vytvořila hluboká strategická obrana: severně od Taganrogu se bránila vojska jižního frontu, na řece Don připravoval obranu severokavkazský front a na čáře řek Těrek, Baksan a hlavním kavkazském hřbetě organizoval obranu zakavkazský front. Využitím této hluboké obrany měla naše vojska nejen zastavit útok německých fašistických vetřelců, ale vytvořit výhodné podmínky pro přechod do rozhodujícího útoku s cílem úplně porazit nepřítele útočícího na tomto směru.

Hlavní velitelství, které včas odhalilo zámysly nepřítele, vydalo v červenci 1942 veliteli zakavkazského frontu, generálu armády Tjuleněvovi směrnicí, podle které bylo třeba počítat s hlavním úderem nepřátelského útoku na směr Rostov, Minerálnyje Vody, Machačkala, Baku. Zároveň bylo poukázáno na důležitost směru vedoucího podél černo-mořského pobřeží. Soudruh Stalin upozorňoval, že v horách není nepřechodných míst, že všechny důležité směry musí být dobře chráněny vojsky, aby se na Kavkaze zabránilo nepřátelskému průlomu.

Národům Kavkazu přišly na pomoc všechny národy Sovětského svazu. Hlavní velitelství Sovětské armády soustředilo na kavkazském směru dostatečné síly na obranu, výzbroj, bojové potřeby, proviant a střelivo. Kaspické válečné loďstvo přepravovalo vše potřebné pro naše vojska na Kavkaze. Velký význam pro obranu Kavkazu mělo uspořádání lidových shromáždění představitelů národů severního Kavkazu a Zakavkazska, v srpnu až říjnu 1942 v městech Dzaudžikau a Tbilisi. Na těchto shromážděních se pracující Kavkazu zapřísahali soudruhovi Stalinovi, že společně s velkým ruským národem vynaloží všechny síly na to, aby rozdrtili nepřátelské hordy.

Situace na Kavkaze koncem roku 1942

(Náčrt 2)

1. Uskupení sil Sovětské armády

Po prolomení obrany jihozápadního frontu německo-fašistickými vojsky a jejich postupu do prostoru Rostova vyvstalo skutečné nebezpečí vpádu na kavkazské území.

Situace na Severním Kavkaze se vyvíjela takto: Vojska jižního frontu přešla za řeku Don, převzala část vojsk od severokavkazského frontu a zaujala 25. července obranu na jižním břehu řeky Don od Věrně—Kurmojarskaja po ústí Donu.

Od ústí Donu podél pobřeží Azovského a Černého moře až po osadu Lazarevskaja byla v obraně vojska severokavkazského frontu.

Vojska zakavkazského frontu v tom čase zaujímalu obranu na řekách Těrek, Baksan, na hlavním kavkazském hřbetě, bránila pobřeží Černého moře od Lazarevskaja po Batumi, střežila sovětsko-turecké a sovětsko-iránské hranice a zajišťovala komunikace v Iránu.

Naše armády na severním Kavkaze nebyly na plných počtech a jevila se velká potřeba doplnit je živou silou, výzbrojí a bojovými pro-

středky. Vojáci byli vyčerpaní neustálými těžkými obrannými boji. Nepřítel měl značnou převahu v silách i prostředcích, především v tancích a letectvu. To mu umožnilo dosáhnout dočasných úspěchů.

2. Uskupení vojsk a plány Němců

Hitlerovské velení zasadilo roku 1942 do útoku na jižním směru jižní skupinu armád A v složení 1. a 4. tankové a 17. polní armády, která dosáhla jižního toku Donu. K této skupině patřila kromě toho vojska 11. armády, která byla na Krymu. Na kavkazském směru bojovalo proti našim vojskům celkem 23 nepřátelských divísi, z nichž bylo 5 tankových a 4 motorisované.

Útok nepřítel na naftové oblasti Kavkazu měl jednak odtáhnout naše zálohy od Moskvy a oslabit tak moskevský směr, ale zároveň se německé fašistické velení snažilo ovládnout bohaté naftové oblasti Kavkazu. Bližším úkolem německého útoku na Kavkaz bylo obklíčit a zničit sovětská vojska mezi dolním tokem Donu a Kubání; v dalším průběhu zamýšlelo německé velení ovládnout jednou skupinou vojsk prostory Novorossijsk a Tuapse a rozvíjením útoku podél pobřeží Černého moře na jihozápad dosáhnout prostoru Tbilisi a Batumi. Druhou skupinou, organisovanou z tankových a motorisovaných jednotek bylo plánováno rozvinutí útoku ve všeobecném směru na Groznyj, Machackala a dosažení 25. září Baku. Kromě toho zamýšlelo nepřátelské velení proniknout částí sil průsmyky hlavního kavkazského hřbetu.

Hlavní úder byl veden na směru Rostov, Mineralnyje Vody, Baku. Německé fašistické velení narazilo na železný odpor sovětských vojsk, na vysoké mistrovství našeho mužstva, průzkumníků, důstojníků i generálů, kteří si osvojili stalinskou vědu, jak vítězit, střetlo se se všeobecnou nenávistí pracujících Kavkazu, kteří se vlastní hrudi postavili na obranu své vlasti Sovětského svazu. Nedosáhlo proto uskutečnění svého plánu — dobytí Kavkazu; jeho vojska přes velkou číselnou převahu v silách i prostředcích byla poražena.

Obranné boje sovětských vojsk a likvidace německého útoku na Kavkaz

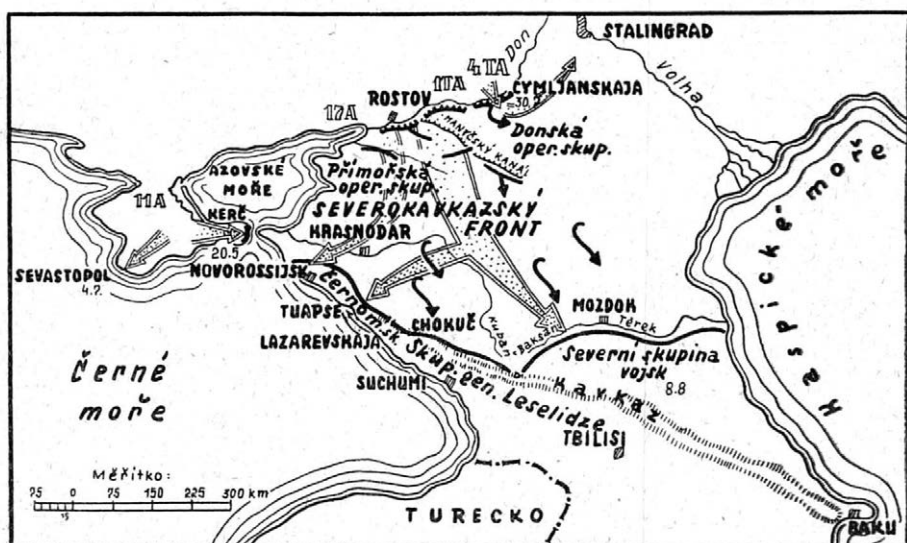
(První období: červenec až 18. listopad 1942)

1. Organizace obrany na Kavkaze (náčrt 3.)

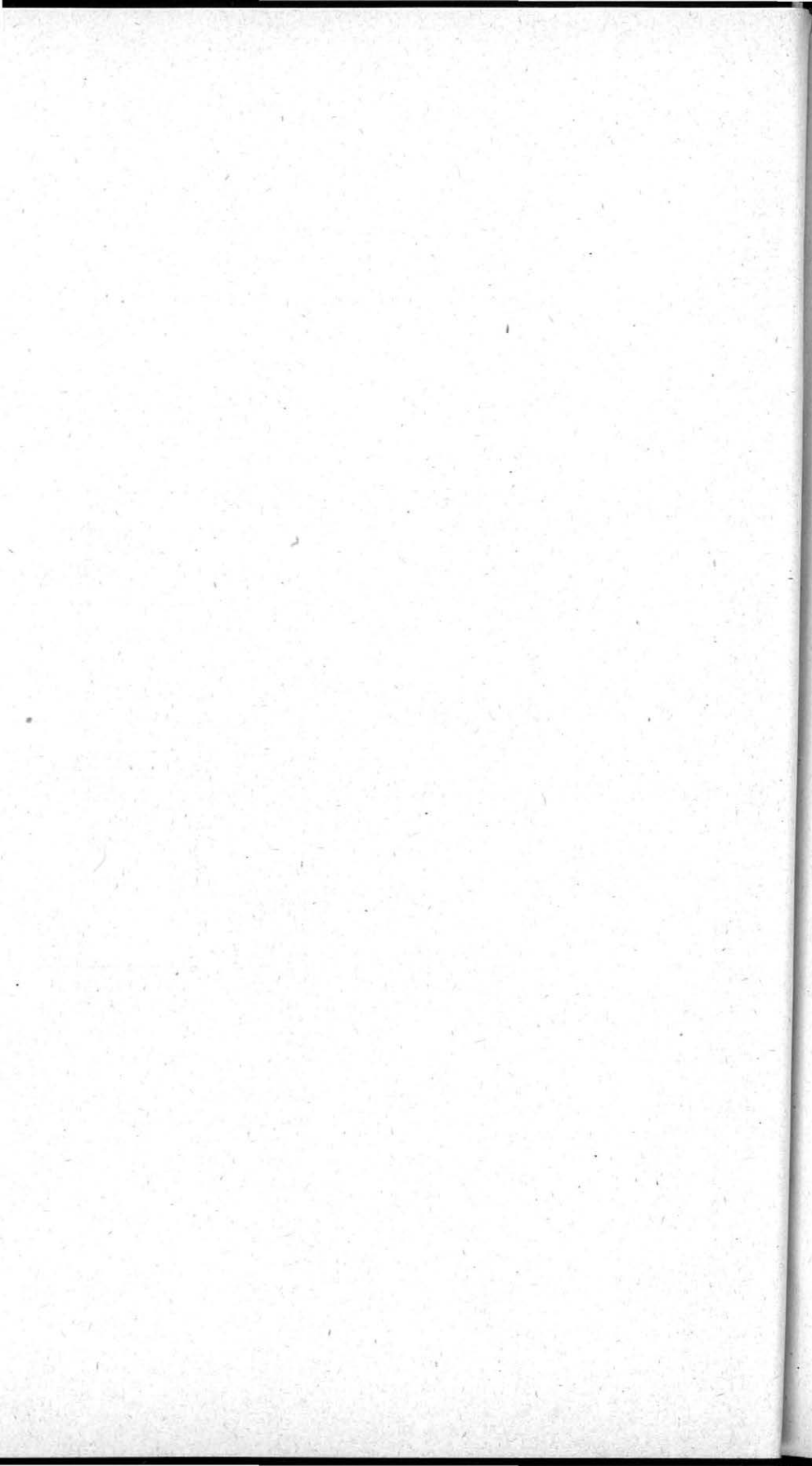
Od druhé poloviny července 1942 vedla sovětská vojska rozhořčené a úporné obranné boje na levém břehu řeky Don. Přesto se však našim vojskům nepodařilo udržet zaujaté obranné pásmo na Donu. 4. tanková armáda nepřítel, která vedla hlavní úder na Stalingrad od jihozápadu, překročila 30. července řeku Don jižně od Cymljanskaja a vytvořila řadu předmostí na levém břehu řeky. V dalším průběhu pod tlakem početně silnějšího nepřítel ustoupila vojska jižního frontu na čáru Manyčský kanál, řeka Kagalnik, čímž se nebezpečí nepřátelského průlomu na Kavkaz zvýšilo.

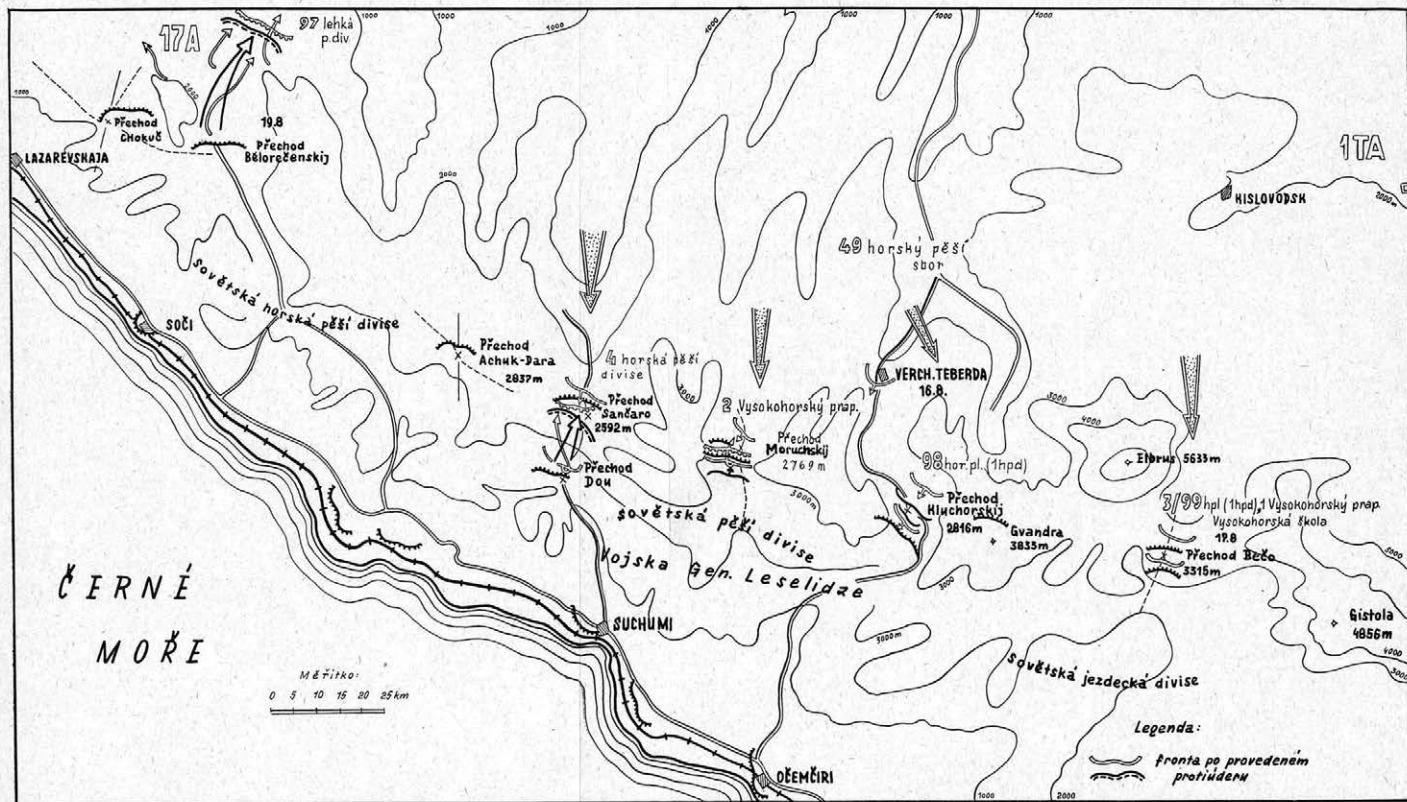
Ke koordinaci úsilí v boji s nepřitelem a k zlepšení velení vojskům na severním Kavkaze spojilo hlavní velitelství 28. července vojska jižního frontu s vojsky severokavkazského frontu v jeden severokavkazský front pod velením maršála Sovětského svazu Buděnného; členem vojenské rady frontu byl jmenován s. Kaganovič; štáb frontu byl umístěn v městě Krasnodar.

Protože se boje severokavkazského frontu rozvíjely na dvou samostatných směrech, byl severokavkazský front rozhodnutím hlavního ve-

Náčrt 3. Obranné boje sovětských vojsk a likvidace německé ofensivy na Kavkaze

Náčrt 4. Obranná operace sovětských vojsk na Suchumském směru

litelství rozdělen na dvě operační skupiny, aby se tak operační velení víc přiblížilo k vojskům. Na pravém křídle frontu byla vytvořena donská operační skupina pod velením generál-poručíka Malinovského a na levém křídle frontu přímořská operační skupina pod velením generál-plukovníka Čerevičenka. Velitelé těchto skupin byli zároveň zástupci velitele frontu.

I když naše vojska kladla úporný odpor, podařilo se nepříteli dosáhnout v druhé polovici srpna předhoří hlavního kavkazského hřbetu. Dosažením předhoří se rozhořčené boje našich vojsk s německými vetřelci rozvinuly současně na třech směrech: na mozdokském, suchumském a novorossijsko-tuapském.

Aby bylo dosaženo ještě těsnějšího sjednocení úsilí, byla 8. srpna 1942 vytvořena na pravém křídle zakavkazského frontu severní skupina vojsk pod velením generál-poručíka Maslennikova. Po ústupu vojsk severokavkazského frontu na předhoří hlavního kavkazského hřbetu se jeho vojska podle rozhodnutí hlavního velitelství z 1. září 1942 spojila s vojsky zakavkazského frontu. V té době byla vytvořena na levém křídle zakavkazského frontu hlavně z vojsk bývalé přímořské operační skupiny černomořská operační skupina pod velením generál-plukovníka Čerevičenka. Zakavkazskému frontu velel armádní generál Tjulenev, členem vojenské rady frontu byl jmenován soudruh Kaganovič, štáb frontu byl v městě Tbilisi.

Po těchto úpravách převzal další boje s nepřítelem na Kavkaze v celém rozsahu zakavkazský front.

Po sloučení severokavkazského frontu se zakavkazským bylo k 1. září r. 1942 toto uskupení našich vojsk na Kavkaze: na pravém křídle zakavkazského frontu od Kaspického moře podél toku řek Terek a Baksan po vrchy Gundelen se bránily na frontě asi 400 km široké jednotky severní skupiny vojsk, na hlavním kavkazském hřbetě od průsmyku Pruso po průsmyk Chokuč se bránila vojska generála Leselidze na frontě asi 400 km široké a na levém křídle frontu v pásmu asi 260 km širokém se bránila černomořská skupina vojsk.

V předhořích hlavního kavkazského hřbetu se rozvinuly boje, jejichž průběh byl tento: V době od 16. do 18. srpna roku 1942 dosáhl nepřítel na suchumském směru přechodů hlavního kavkazského hřbetu a koncem srpna přistupů k městům Novorossijsk a Tuapse a zmocnil se města Mozdok. Potom byly dějištěm hlavních událostí suchumský, mozdokský a novorossijsko-tuapský směr.

2. Obranné operace sovětských vojsk na suchumském směru (náčrt 4).

Na suchumském směru byla proti našim vojskům zasazena vojska 49. samostatného horského sboru, složená z 1. a 2. horské divise, z 1. a 2. samostatného vysokohorského praporu a vysokohorské školy a 97. lehké pěší divise ze sestavy nepřátelské 17. armády. Nepřítel útočil na samostatných směrech. Uskupení německých fašistických vojsk útočících na suchumském směru mělo podle názoru německého velení pomáhat hlavním uskupením vojsk zasazeným na mozdokském a novorossijsko-tuapském směru a zajišťovat jejich vnitřní křídla.

Německá fašistická vojska využívající své velmi značné číselné převahy zmocnila se v období od 16. do 31. srpna řady významnějších přechodů na hlavním kavkazském hřbetu (průsmyků Kluchorskij, Mo-

ruchovskij, Sančaro) a dosahovala severních svahů přechodu Don, posledního to přechodu na cestě k Suchumi.

Vojska generála Leselidze musela bojovat za nepředstavitelně těžkých podmínek. Obranné horské boje vedly z největší části normální polní útvary proti nepříteli, který zasadil hlavně horská vojska, se speciálním výcvikem a výzbrojí; naše vojska se bránila na široké frontě, šířka pásma obrany pěší divise dosahovala místy až 140 km, nasycenost obrany byla velmi slabá, průměrně 7 mužů na 1 km fronty. Velení sovětských vojsk dokázalo přes všechny tyto nevýhody připravit a provést významný protiúder. Tento protiúder byl proveden v suchumském úseku v době od 1. do 24. září a nepřítel byl při něm odražen 20 až 25 km na sever. Naše vojska očistila od německých fašistických vojsk řadu přechodů, ale průsmyky Kluchorskij, Moruchovskij a Sančaro zůstaly dočasně v rukou nepřítel. Potom přešla naše vojska na tomto směru do obrany za horských podmínek v zimě až do vyražení zakavkazského frontu do všeobecného útoku.

Z á v ě r :

1. Hlavním závěrem obranných bojů na horských přechodech hlavního kavkazského hřbetu je, že naše normální polní vojska porazila vybraná vojska, do nichž hitlerovci skládali velké naděje. Protiúder vojsk generála Leselidze byl prvním silným protiúderem našich vojsk a byl prvním příznakem přechodu iniciativy na stranu sovětských vojsk na Kavkaze.

2. Zmaření nepřátelského útoku na horských přechodech hlavního hřbetu Kavkazu bylo umožněno vzrůstající úporností našich vojsk a růstem jejich vojenského mistrovství, jejich nevyslovitelnou chabostí a bezmeznou oddaností naší vlasti, naší bolševické straně a soudruhu Stalinovi. Velení našich vojsk bylo stmeleno, jednotky dostaly doplňky mužstva, bojové techniky a bylo zlepšeno zásobování vojsk vším potřebným materiálem.

3. Zkušenosti z bojů generála Leselidze dokazují, že nejcharakterističtější obranou v horách je obrana na široké frontě. Obrana musí být hluboká a pružná, její přední okraj třeba vést na svazích přivrácených k nepříteli. Všechny důležité směry podél cest a údolí musí být dostatečně chráněny vojsky. Bránící se vojska musí disponovat silnými zálohami. Zkušenosti z bojů dokázaly, že v horách není nepřechodných míst.

4. Proto, že se boj v horách zpravidla vede na samostatných směrech, vzrůstá úloha malých jednotek a oddílů; velení nad nimi je nutno účelně centralisovat v rukou jednoho velitele.

5. I když naše normální polní jednotky porazily fašistické horské jednotky, přece jen zkušenost ukázala, že v horských podmínkách, jaké jsou na Kavkaze, dosahovaly zpravidla lepších výsledků naše speciální horské jednotky. Z toho plyne, že pro úspěšný boj v horách je třeba mít předem připravené a speciálně vyzbrojené horské jednotky.

6. Hlavní tíhu bojů v horách nesla pěchota. Pro ni nebylo nepřechodných míst. I obyčejná pěchota po odpovídající přípravě a vybavení horskou výzbrojí překonávala všechny srázy a stoupání, táhla za sebou dělostřelectvo a minomety. Pěchota se bránila, podnikala protiúder, útočila, obchvacovala opěrné body nepřítel, obcházela křídla a vpadala do týlu nepřítel, pohybovala se po horských cestách a pěšinách a pro-

UNITED STATES DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY
WASHINGTON, D. C.

PLANT INDUSTRY
BUREAU OF PLANT INDUSTRY
WASHINGTON, D. C.

cházel i místy bez cest. V nedostatku horského dělostřelectva dopravovaného na soumarech, opírala se pěchota v boji hlavně o palbu samopalů, minometů a ručních granátů.

3. Obranné operace severní skupiny vojsk na mozdokském a nalčinském směru (náčrt 5).

Mozdokská obranná operace. Proti severní skupině vojsk zakavkazského frontu byly zasazeny hlavní síly 11. tankové armády nepřítele. Německé fašistické velení, které vytvořilo v prostoru Mozdok silné tankové uskupení, snažilo se tu prolomit naši obranu, zničit naše vojska na tomto směru a probít se na Groznyj a Baku a zmocnit se tak nejbohatších naftových pramenů.

Severní skupina vojsk, která se bránila na pravém břehu řeky Těrek a Baksan, měla za úkol zabránit nepříteli v přechodu přes řeku Těrek a jeho proniknutí k hlavnímu kavkazskému hřbetu. Obranné boje našich vojsk na frontě severní skupiny zahrnují dvě obranné operace — mozdokskou a nalčickou.

Mozdokská operace se vyvíjela takto:

V noci na 2. září 1942 zesílil nepřítel silami 111. a 370. pěší divise zesílenými tanky násilný přechod řeky Těrek v prostoru osady Mozdok. Do 08.00 hod. 2. září se mu podařilo přepravit na pravý břeh asi jeden pluk pěchoty s tanky. Ke konci dne 4. září se německá fašistická vojska po ohromných ztrátách probíla k Těorskému hřbetu. Během 5. a 6. září podnikal nepřítel rozhořčené útoky a snažil se probít do údolí Alchan—Čurt s cílem ovládnout Groznyj a rozvíjet útok na Baku.

Velení našich vojsk dokázalo v krátkém čase vytvořit na tomto směru pásmo silné protitankové obrany a odrazit útoky německých tanků. Zvláště důležitou úlohu v těchto bojích měly motorisované protitankové dělostřelecké pluky.

Dne 6. září odpoledne přešla naše vojska do protiútoků a zatlačila fašistická vojska k řece Těrek. Nepříteli se však podařilo udržet na pravém břehu řeky Těrek menší předmostí. Nepřítel připravoval obnovu útoku na mozdokském směru a k tomu účelu si přisunul 3., 13. a 23. tankovou divizi (do 250 tanků).

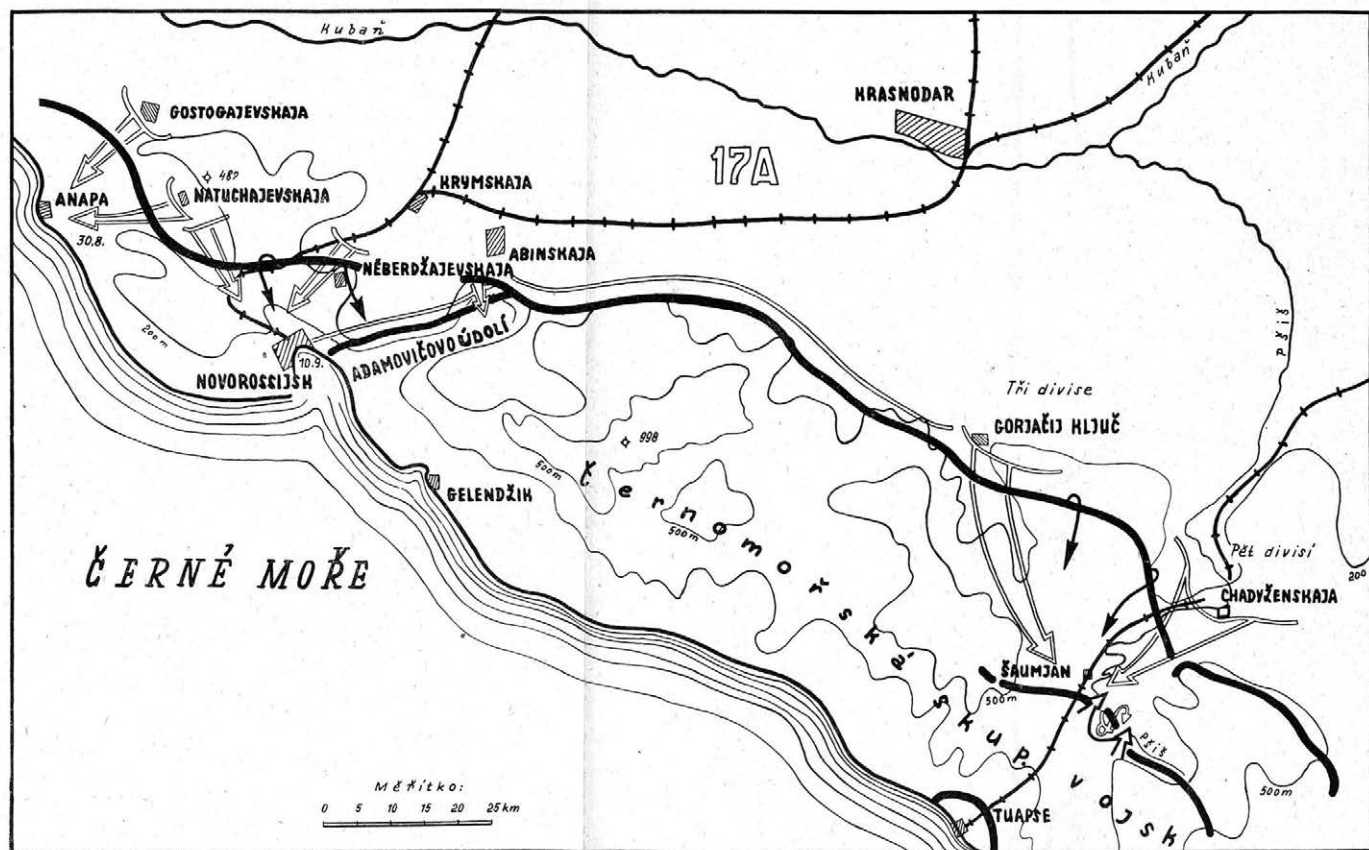
Aby sovětské velení zmařilo další útok nepřítele v prostoru Mozdok, rozhodlo se provést protiúder na jeho mozdokské uskupení podél levého břehu řeky Těrek. V přípravném období tohoto protiúderu obnovil nepřítel svůj útok a zmocnil se Razdolnoje, Suchotskij a Malgobek. Úporný útok nepřítele jižně od Mozdok pokračoval do 13. září, t. j. do doby, dokud se nepodařilo našemu uskupení vojsk provádějícímu protiúder po levém břehu řeky Těrek dosáhnout prostoru Iščerskaja a ohrozit tak celé mozdokské uskupení nepřítele. Právě toto ohrožení nepřítele přinutilo německé fašistické velení přerušit útok na jih od Mozdoku na 6 dní (od 13. do 19. září).

Když se nepřítel po protiúderu našich vojsk zotavil, obnovil 19. září svůj útok a do konce září dosáhl prostoru Elchotovo a zmocnil se předmostí na řece Těrek v prostoru Majskoje.

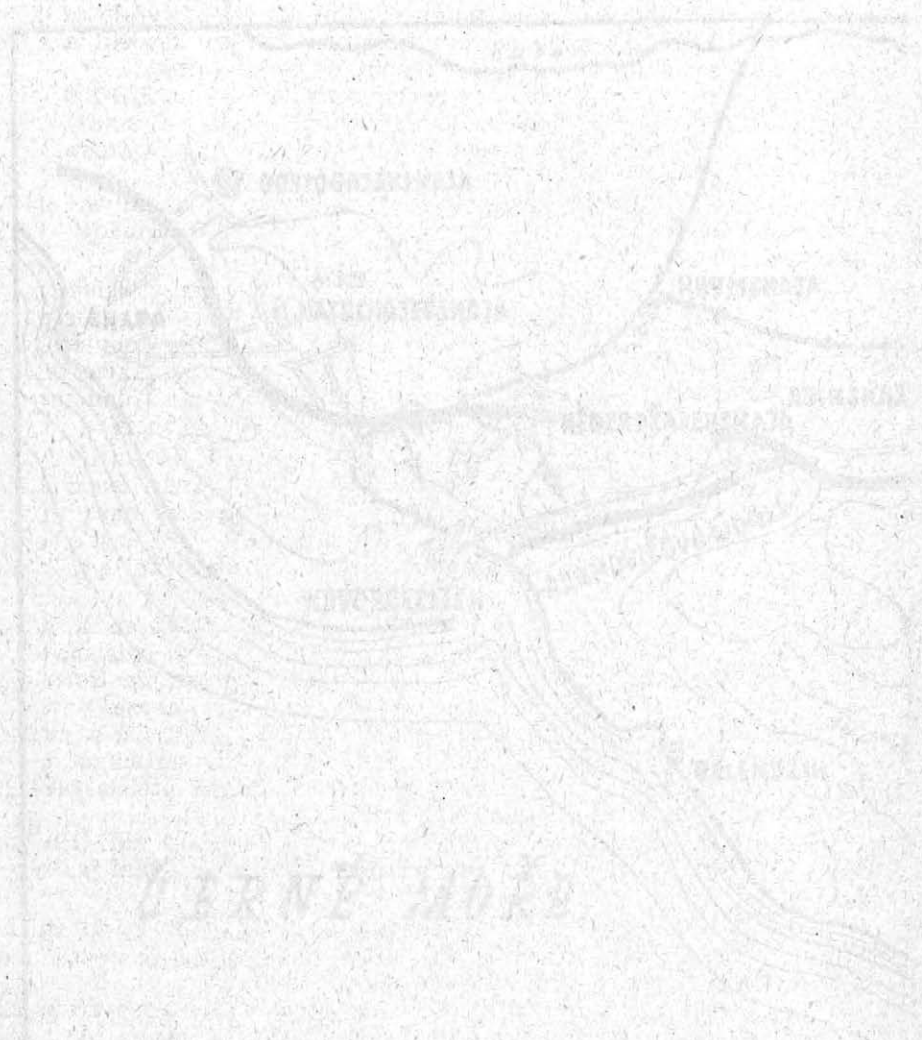
Závěr:

Nepříteli se nepodařilo přes jeho značnou převahu v živé síle a materiálu a především v tancích a letectvu zlomit odpor našich vojsk a překonat celou hloubku naší obrany.

Naše vojska v této obranné operaci ukázala vzory vytrvalosti, úpor-

Náčrt 6. Obranné operace na frontě Černomořské skupiny vojsk

LINE 1013

THESE LINES ARE NOT TO BE USED FOR ANY OTHER PURPOSE THAN THE ONE FOR WHICH THEY WERE DESIGNED. THE USER ASSUMES ALL LIABILITY FOR THE USE OF THESE LINES.

4. Obranné operace černomořské skupiny vojsk na novorossijském a tuapském směru (náčrt 6)

Proti černomořské skupině sovětských vojsk útočily hlavní síly nepřátelské 17. armády. Na tomto směru si německé velení vytklo za cíl — probít se k pobřeží Černého moře v prostoru Tuapse, rozdělit a zničit naše vojska na tomto směru a proniknout do Zakavkazska.

Fronta černomořské skupiny se roztáhla na víc než na 300 km. Naše vojska byla do krajnosti unavena nepřetržitými těžkými obrannými boji a potřebovala doplnění živou silou i technikou. To byly výhodné podmínky pro nepřítele.

Přesto však narazila německá fašistická vojska za útoku ve směru na Tuapse koncem srpna 1942 na tuhý odpor Sovětské armády a byla nucena přenést své úsilí na novorossijský směr.

Po vytvoření potřebného útočného uskupení na novorossijském směru přešli Němci 28. srpna z prostoru Natuchajevskaja a Gostogajevskaja do útoku na město Anapu a 31. srpna se ho zmocnili. Po dobytí Anapy soustřeďuje německé velení své úsilí přímo na novorossijském směru. V té době bylo novorossijské uskupení nepřítele zesíleno třemi novými pěšími divisemi, které tam byly dopraveny z Krymu po moři.

Po zesílení svého uskupení přešel nepřítel 2. září do útoku na Novorossijsk. S ohromnými ztrátami se ho nepřítel dne 10. září zmocnil, ale využít novorossijského přístavu se mu nepodařilo, protože naše vojska, která se opevnila v předměstí města a v údolí Adamovičově, kontrolovala vchod do zálivu a nedovolovala nepříteli přístavu používat tak, jak si to představoval.

Po dobytí Novorossijska pokoušel se nepřítel probít se k městu Gelendžik, jeho pokus však ztroskotal. Jedna z jeho divisí byla na hlavu poražena a Němci byli přinuceni vzdát se dalšího útoku na Gelendžik. Potom fašistické velení přeneslo své úsilí znovu proti Tuapse.

K útoku na Tuapse soustředil nepřítel více než 11 divisí a rozdělil je na dvě skupiny: jedna z nich (hlavní) útočila ve směru na město Šaumjan (pět divisí) z prostoru Chaďženskaja, druhá útočila také na Šaumjan, ale z prostoru Gorjačij Ključ.

Útok německých fašistických vojsk na Tuapse začal 24. září. Předtím v době od 22. do 24. září prováděli fašisté silné bombardování postavení našich vojsk.

Boje byly velmi tuhé. Německým fašistickým vojskům se za ohromných ztrát podařilo dosáhnout 25. září řeku Pšiš a přejít ji. Jejich další postup byl hrdinským úsilím našich vojsk zmařen.

Sovětská vojska nejen zastavila nepřátelský útok, ale sama připravila a podnikla 25. října rozhodný protiúder a zatlačila nepřítele za řeku Pšiš.

Z á v ě r :

Obrannou operací v prostoru Tuapse byl zmařen plán německo-fašistického velení vpadnout do Zakavkazska podél černomořského pobřeží. Nastal přelom v průběhu bojů a iniciativa na levém křídle fronty přešla na sovětská vojska.

V průběhu bojů vzrůstalo bojové mistrovství našich vojsk. Velmi významnou úlohu při dobytí vítězství plnili komunisté, komsomolci a političtí pracovníci.

Boj na tuapském směru byl veden v těžkém horském a zalesněném terénu, kde bylo třeba zvláštní vytrvalosti. Naše velení přes terénní

obtíže a šířku fronty dokázalo zorganizovat silné útočné uskupení a provést protiúder.

S operačně taktického hlediska jsou charakteristickými rysy této operace: vysoká aktivnost a úpornost našich vojsk, hluboké členění obrany (hloubka obrany dosahovala až 60 km), organizace a provedení protiúderu při nedostatku sil na široké frontě.

Z toho, co bylo uvedeno, je vidět, že se v průběhu obranných bojů měnil poměr sil ve prospěch Sovětské armády. Obranné období bitvy o Kavkaz se ukončilo přechodem iniciativy do našich rukou. Začátkem přelomu byl protiúder vojsk generála Leselidze 1. září na suchumském směru, potom 25. října následoval protiúder černomořské skupiny na tuapském směru a tento přelom se skončil protiúderem severní skupiny vojsk v prostoru Gizel, který začal 6. listopadu 1942.

V době od září do začátku listopadu přešla iniciativa na celém zakavkazském směru na Sovětskou armádu.

Rozhodující vliv na úspěch v bojích našich vojsk na Kavkaze mělo vítězství Sovětské armády u Stalingradu. Obranné boje sovětských vojsk na Kavkaze připoutaly 30 německých divisí a nedovolily nepříteli přesunout z Kavkazu ke Stalingradu, když tam probíhaly rozhodující události, ani jednu divisi. Tím zase naše vojska na Kavkaze pomohla k úspěchu Sovětské armády u Stalingradu.

Útok zakavkazského frontu a vyhnání nepřitele ze severního Kavkazu

(Druhé období bitvy: 19. listopad 1942 až květen 1943 — náčrt 7)

Situace na začátku r. 1943

Útok našich vojsk na Kavkaze začal aktivními akcemi severní skupiny vojsk v listopadu 1942 proti mozdokskému uskupení nepřitele s cílem nedopustit jeho přeskupení sil ke Stalingradu.

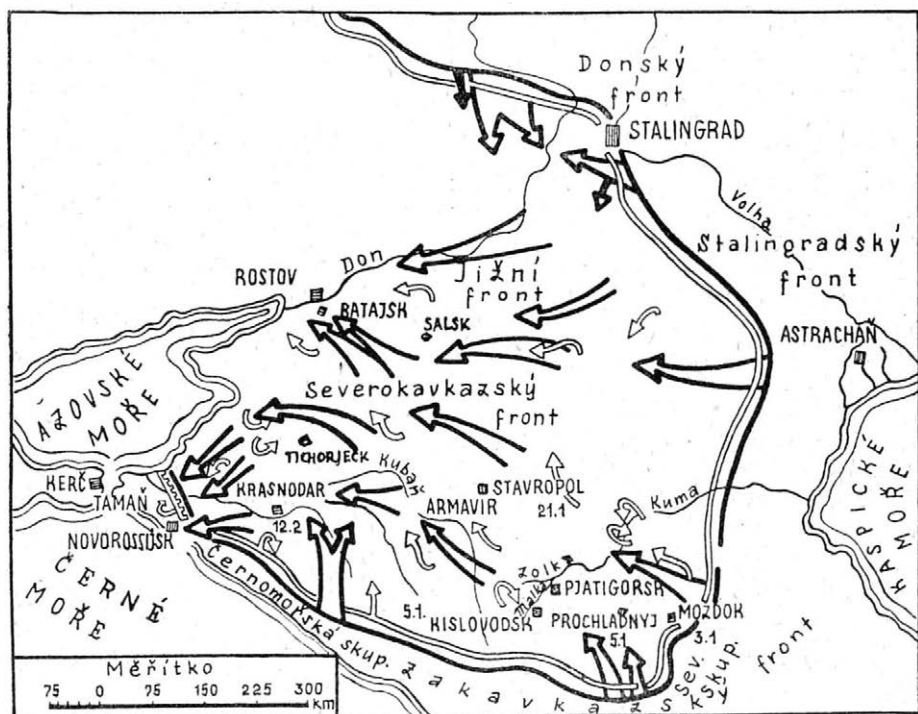
Koncem r. 1942 má iniciativu na zakavkazské frontě plně Sovětská armáda. Situace německých fašistických vojsk se zkomplikovala tím, že naše vojska přešla u Stalingradu do protiofensivy, která vytvořila reálné možnosti obklíčení německého fašistického uskupení na Kavkaze. Proto začalo německé velení 1. ledna 1943 spěšně vytahovat z boje 1. tankovou armádu podél severokavkazské železniční trati na severozápad; od 5. ledna začal ústup německých vojsk z hlavního kavkazského hřebetu. Zároveň prováděl nepřítel opatření k zesílení své obrany na krasnodarském směru, který se projevil jako nejohroženější.

Severní Kavkaz byl od nepřitele osvobozen podle plánu vypracovaného hlavním velitelstvím silami zakavkazského a jižního frontu.

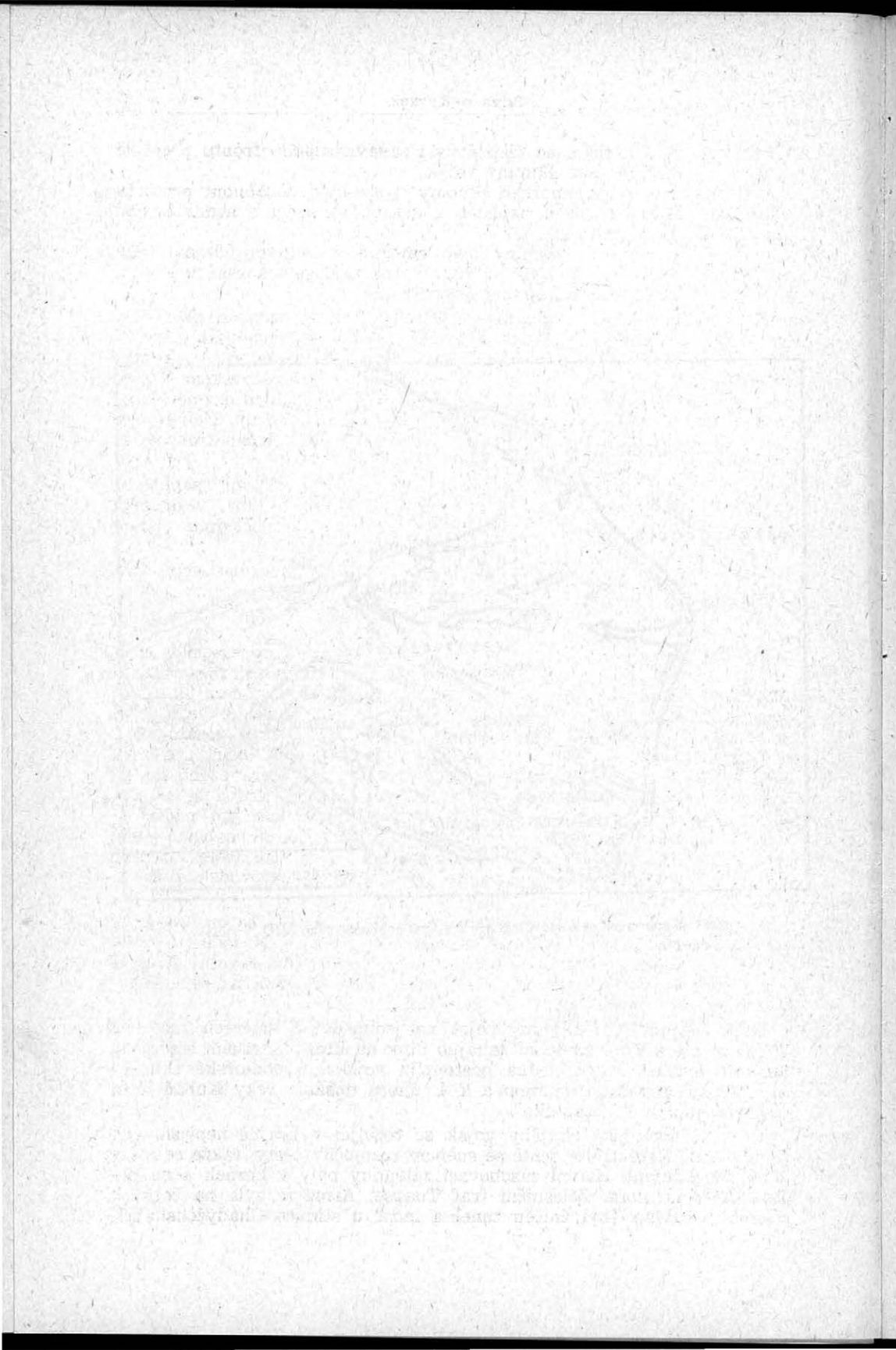
Všeobecným zámyslem hlavního velitelství bylo vést soustředěný úder silami černomořské skupiny zakavkazského frontu od jihu na směr Krasnodar, Tichorfeck a levého křídla jižního frontu na směr Salsk, Batajsk a v dalším průběhu rozvíjet úder obou frontů na Rostov.

4. ledna 1943 vydalo hlavní velitelství směrnice pro útok našich vojsk na Kavkaze. V nich se hovořilo o ústupu nepřitele ze severního Kavkazu, při kterém zapaluje sklady a ničí cesty.

Podle těchto směrnic dostala severní skupina vojsk úkol vést „lehké“ pronásledování nepřitele. Stanovení takového úkolu severní skupině vojsk se vysvětlovalo tím, že pro nás nebylo výhodné vytlačit nepřitele ze severního Kavkazu. Naopak se jevílo výhodným zdržovat jeho ústup, aby byl úderem černomořské skupiny vojsk obklíčen obdobně jako u Stalin-

Náčrt 7. Útok zakavkazského frontu a vyhnání Němců ze Severního Kavkazu

gradu. Vzhledem k tomu se těžiště úsilí zakavkazského frontu přeneslo do prostoru černomořské skupiny vojsk.

Bližším úkolem černomořské skupiny vojsk bylo dosáhnout prostoru Tichorjeck s cílem zabránit nepříteli v ústupu na sever a nedovolit mu odsunout bojovou techniku.

Dalším úkolem této skupiny bylo zmocnit se silným úderem míst Batajsk, Azov, ovládnout Rostov, uzavřít tak severokavkazské uskupení nepřítele a potom je buď zajmout anebo zničit.

Na podkladě směrnic hlavního velitelství byl vypracován plán operace, který se skládal ze dvou částí. První část se jmenovala „Hory“, druhá část „Moře“. Podle první části plánu jedno úderné uskupení (hlavní) mělo vést úder na krasnodarsko-tichorjecko-rostovském směru. V prvním období od 18. ledna mělo dosáhnout řeky Kubaň a zmocnit se Krasnodaru, v druhém období do 25. ledna se mělo zmocnit Tichorjecka a v konečném období začátkem února ve spolupráci s jižním frontem se mělo zmocnit Batajska a Rostova.

Podle druhé části plánu se mělo druhé úderné uskupení (pomocné) v prvním období zmocnit osady Krymskaja (k 15. lednu), v druhém období k 25. lednu města a přístavu Novorossijska a v posledním období k 1. únoru očistit celý Tamaňský poloostrov od nepřítele.

Podle směrnic vedla vojska jižního frontu úder z prostoru Astrachaň na Salsk, Batajsk a dále na Rostov.

Průběh bojů

Útok našich vojsk na Kavkaze se rozvinul na třech operačních směrech: stavropolském, krasnodarském a novorossijském. Pronásledování nepřítele na stavropolském směru začalo 1. ledna, kdy nepřítel počal přesunovat síly 1. tankové armády na severozápad. Dne 3. ledna byl obsazen Mozdok a 5. ledna Prochladnyj. K večeru 8. ledna dosáhla vojska severní skupiny řek Kuma, Malka, Zolka. Dne 10. ledna prolomila naše vojska nepřátelskou obranu na mezilehlé čáře, která probíhala po uvedených řekách, a zahájila pronásledování. Dne 11. ledna se vojska severní skupiny zmocnila města Mineralnyje Vody, kde jim padla do rukou značná kořist, mezi jiným 1570 nákladních vozů, 80 osobních vozů, 3 lokomotivy, 12 děl, 7 tanků a mnoho jiného materiálu. Ještě v tentýž den byla osvobozena významná lázeňská střediska Kislovodsk a Pjatigorsk.

Při dalším pronásledování nepřítele osvobodila vojska severní skupiny vojsk k večeru 21. ledna krajské středisko Stavropol a 24. ledna dosáhla čáry Privolnoje, Armavir, Sovětskaja. V tento den byla severní skupina vojsk podle rozhodnutí hlavního velitelství přejmenována na severokavkazský front.

Útok černomořské skupiny vojsk na jednotlivých směrech začal již 11. ledna, ale hlavní uskupení zahájilo útok na krasnodarském směru až ráno 16. ledna. Do 22. ledna postoupila vojska černomořské skupiny asi o 20 km severním směrem a k 1. únoru dosáhla řeky Kubaň mezi Vasjurinskaja a Tochtamukaj.

Útok černomořské skupiny vojsk se rozvíjel v krajně nepříznivých podmínkách. Nepřetržitě deště se sněhem rozmočily cesty, takže se staly úplně nesjízdnými. Hlavní zásobovací základny byly v horách a na pobřeží Černého moře. Železniční trať Tuapse, Armavir byla na četných místech porušena (byl zničen tunel a most u stanice Chadyženskaja),

náklady byly přisunovány jen do stanice Indjuk. Doprava na vozech a soumarech nepostačovala. Automobilní doprava byla odkázána jen na hlavní cesty a mohla být prováděna jen s největšími obtížemi. To vedlo k tomu, že vojska počala pociťovat velký nedostatek munice a proviantu. Vzhledem na nepříznivé povětrnostní podmínky nemohlo letectvo téměř vůbec podporovat útok pozemních vojsk. Nepřítel přisunul na krasnodarský směr hlavní síly. Vzhledem k tomu všemu postupovala naše vojska velmi pomalu. Teprve 12. února se vojskům černomořské skupiny podařilo osvobodit krajské středisko Krasnodar.

Potom se vedly boje na zničení nepřátelského uskupení v síle 23 až 24 divisí, které byly na Kubani. Těchto bojů se zúčastnila vojska severokavkazského frontu a černomořská skupina zakavkazského frontu. Hlavní velitelství dalo těmto vojskům úkol obklíčit a zničit kubaňské uskupení nepřítel.

Další události probíhaly takto:

Vojska jižního frontu pokračovala v útoku a osvobodila 6. února Batajsk a 14. února město Rostov.

Vojska severokavkazského a zakavkazského frontu pro vzrůstající odpor nepřítel nedokázala jeho kubaňské uskupení zlikvidovat, zatlačila však nepřítel na Tamaňský poloostrov, odkud byly jeho zbytky vyhnány teprve na podzim r. 1943.

Vzetím Rostova a vytlačení Němců na Tamaňský poloostrov bylo prakticky ukončeno osvobození severního Kavkazu od nepřátelských vojsk.

Shrnutí a operačně taktické závěry

1. Útok sovětských vojsk na severním Kavkaze měl za následek, že bylo osvobozeno rozsáhlé území s velkým množstvím míst a osad, mezi nimi dvě krajká střediska Stavropol a Krasnodar. Naše vojska způsobila ohromné ztráty 1. tankové a 17. polní armádě a 49. horskému sboru a zatlačila zbytky těchto vojsk na Tamaňský poloostrov.

2. Příčinou pomalého útoku našich vojsk na severním Kavkaze bylo, že se zdržel útok hlavních sil černomořské skupiny, čímž bylo nepříteli umožněno odvést hlavní síly svého severokavkazského uskupení nejprv do prostoru severozápadně od Krasnodaru a potom na Tamaňský poloostrov a vyhnout se tak obklíčení a zničení.

3. Zvláštností útoku našich vojsk na Kavkaze je, že se útok na zakavkazské frontě rozvinul na úsecích od sebe velmi vzdálených (až 500 km). Útok severní skupiny vojsk začal pronásledováním nepřítel a útok černomořské skupiny vojsk průlomem silně vybudované nepřátelské obrany v horském a zalesněném terénu. Součinnost mezi zakavkazským a jižním frontem byla jen strategická.

4. I přes pomalost útoku našich vojsk na Kavkaze podařilo se s úspěchem prolomit silně vybudovanou obranu nepřítel v horách a zakončit útok vyhnáním německých fašistických vetřelců z území severního Kavkazu.

5. V bitvě o Kavkaz ukázala Sovětská armáda vedená soudruhem Stalinem, nepřekonatelnou vytrvalost a skvělé příklady vojenského mistrovství jak v obraně, tak i v útoku. Nejen že ubránila Kavkaz od nepřátelského vpádu, ale rozbila a vyhnala německé fašistické bandy z jeho území a tím dokázala převahu sovětského vojenského umění.

Obrana sovětských vojsk byla silnější než německý útok, zatím co německá obrana nebyla schopna zastavit náš útok.

6. V bitvě o Kavkaz získala Sovětská armáda veliké zkušenosti v boji v horách, kterých potom dobře využila v Karpatech, Rumunsku, Maďarsku a při překonávání Velkého a Malého Chinganu v Mandžusku. Mimo to jsou tyto zkušenosti cenným přínosem pro bojovou přípravu vojsk v současné době.

7. Zkušenosti z bitvy o Kavkaz dokazují, že horský ráz terénu při současných prostředcích pro stavbu cest, dopravních prostředků a pojiťek a při vysoké úrovni bojové techniky umožňuje použít velkých počtů vojsk a nejrůznější techniky.

Zkušenosti z bojů na Kavkaze dokazují, že jak útok, tak i obranu v horách mohou provádět obyčejná polní vojska, vybavená horským výstrojem, lehčí bojovou technikou a odpovídajícími pojiťky. To však neznamená, že zvláštních horských jednotek není třeba. Naopak. Zkušenosti našich horských jednotek dokazují, že zvlášť ony dosahovaly největších úspěchů v bojích. Proto jsou horská vojska potřebná pro všechny druhy vojsk i vojsk speciálních a musí být pro boj v horách organizována a speciálně cvičena již v míru.

8. Zkušenosti z bitvy o Kavkaz svědčí o tom, že obrana bude v horách vedena nejčastěji na široké frontě. Za obrany v horách bude zpravidla třeba nejsilněji bránit směry podél cest a údolí. Obrana tu musí dosahovat normální hustoty. Obrany na široké frontě možno použít jen na podružných směrech. Za obrany v horách musí mít bezpodmínečně jednotky všech stupňů silné a velmi pohyblivé zálohy, které by mohly v kteroukoli dobu čelit úderům nepřítele, kdekoli by se objevil. Za současných podmínek zvlášť důležitou úlohu za obrany v horách bude mít boj se vzdušnými výsadky nepřítele, který se bude vysazením výsadků snažit podlomit odolnost naší obrany. Obrana v horách musí být pružná. Její přední okraj bude účelné vést na svazích přivrácených k nepříтели, aby se mu ztížil útok na ztec našeho předního okraje a aby naše bližší taktické zálohy mohly vést protiútok shora dolů.

9. Útok v horských podmínkách byl pro velkou členitost terénu a omezenost komunikační sítě zpravidla veden jen na jednotlivých směrech. O tom svědčí zkušenosti z bojů na suchumském a krasnodarském směru. Horský ráz terénu při nedostatku rozvinuté komunikační sítě zvlášť silně zmenšuje přeskupování, a to hlavně v průběhu útoku. Proto nabývá správné počáteční určení směru hlavního úderu v horách zvlášť velkého významu.

Zkušenosti z bojů v horách, zvlášť z období útoků, staví velmi jasně a zřetelně před všechna vojska otázku včasné výstavby cest, zřízení pomocných cest (pomocná cesta [rusky kolonnyj put'] je v terénu pouze vytyčena a upravena jen v nejnútnejším rozsahu. Poznámka redakce) a zásobování vojsk vším potřebným materiálem. Je to otázka, s kterou se musí především zabývat ženijní vojsko a týly. Velký význam má řízení cirkulace na automobilních cestách, aby nedošlo k střetnutí vozidel a zatarasení cest.

10. Za všech podmínek jak v útočném, tak i obranném boji nabývá v horách výjimečného významu činnost malých skupin a oddílů. V boji třeba klást velký důraz na ovládnutí dominujících výšin v bocích a v týlu nepřítele. Jakmile se zmocní oddíl nebo menší skupina takových výšin, musí jich ihned využít k palbám na nepřítele z boku i z týlu děly pro přímou střelbu, minomety a kulomety a k řízení dělostřelecké palby ze zakrytých palebných postavení. Proto musí být každý oddíl nebo skupina vybaven zvlášť lehkými děly pro přímou střelbu, minomety a kulomety

a v jejich počtu musí být dělostřelečtí pozorovatelé. Akce malých skupin musí být odvážné a vytrvalé. Za pronikání do týlu nepřítele musí tyto skupiny obsazovat různé soutěsky, průsmyky, přechody, přechody přes horské řeky, přehrazovat cesty, ničit spojovací uzly, jednotlivé opěrné body a osádky a brát zajatce. Do těchto skupin třeba vybírat nejzkušenější bojovníky a velitele, kteří musí být dokonale vycvičeni v orientaci v terénu a v boji v horách.

11. Bojové zkušenosti z bojů o Kavkaz ukazují, jaký význam pro úspěch bojových akcí vojsk v horách má hladké a pružné velení. Za bojů na širokých frontách a za útoku na jednotlivých směrech musí být štáby útvarů a vyšších jednotek zesíleny radiovými stanicemi větší donosnosti a pohyblivými pojítky, aby zabezpečily trvalé a nepřetržité velení na všech úsecích a směrech.

12. Rychlý rozvoj výsadekových vojsk staví před náš velitelský sbor otázku výcviku výsadekových vojsk pro boj v horách a vyzdvihuje neodkladný úkol ovládnout způsob a metody boje s nepřátelskými vzdušnými výsady.

*

Hrdinská obrana Kavkazu překazila plány německých fašistických vetřelců, kteří počítali s rychlým dobytím našeho bohatství a zotročením národů Kavkazu. Mužstvo, poddůstojníci, důstojníci a generálové Sovětské armády a pracující Kavkazu ukázali v tomto sebeobětavém zápase bezmeznou lásku a oddanost své vlasti, bolševické straně a velikému vůdci a učiteli soudruhu Stalinovi. Na počest historického vítězství, kterého naše vojska dosáhla na Kavkaze, byla sovětskou vládou zřízena medaile „Za obranu Kavkazu“, kterou byli vyznamenáni statisíce vojáků Sovětské armády a pracujících Kavkazu.

Úspěšným provedením útoku bylo definitivně likvidováno nebezpečí německého průlomu do Zakavkazska, byl téměř úplně osvobozen severní Kavkaz a velmi významně se zlepšila situace černomořského loďstva.

V této bitvě zvítězila Sovětská armáda vyzbrojená nejpokrokovější stalinskou vědou pod přímým velením soudruha Stalina.

(Ze sovětského pramene přeložil major Michal Spišiak.)